

POLİSLİK ve İNSAN HAKLARI: AVRUPA KONSEYİ'NDE SON GELİŞMELER*

Dr. Av. Fatih karaosmanođlu

LLB (Ankara), LLM (Nottingham), PhD (Surrey)

Polis Akademisi öğretim Görevlisi

Giriş

Polislik ve insan hakları arasında önemli bir ilişki vardır. Bir kere, polislik kişi güvenliği ve özgürlüğü, yaşam hakkı, ifade özgürlüğü gibi temel hakları olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer yandan, adil yargılanma hakkı, barışçıl toplantı yapma hakkı gibi demokrasinin temeli olan hakları ya güçlendirmekte ya da zayıflatmaktadır. öte yandan özel yaşamın gizliliği hakkı gibi ferdi hakları da etkileyici olabilmektedir. (1)

Demokratik bir toplumda insan haklarının korunumu ve geliştirilmesi bakımından bu kadar öneme sahip olan polislik ile insan hakları ilişkisi çok yönde ele alınmalıdır. İlk etapta, polislik ve insan hakları sorunu ele alındığında, vurgu genelde ve belki doğru olarak, kişisel ve siyasi haklar üzerine yapılmaktadır. Bir başka deyişle, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerine çok az bir vurgu yapılmaktadır. Aslında her iki katagorik haklar ihmal edilmemelidir. Polislik ve insan haklarının çok farklı bakış açıları ile ele alınması ise bir yanda, temel hak ve özgürlüklerin korunumu ve gelişimini sağlayıcı bir fonksiyon gösterecek, diğer yandan ise, polisliğin mesleki açıdan gelişimini sağlayıcı etkisi olacaktır.

Bu teorik bakış açısından hareketle, bu seminerde sunacağım bildirinin konusu; birinci olarak, geçen ay Avrupa Konseyi'nde yapılan ve Türkiye adına benim de katılımcı olarak yer alıp bildiri sunduğum "Polislik ve İnsan Hakları: İyi Bir Uygulama Alanı" konulu Konferans sonucu son gelişmeler hakkında bilgi vermek, ikinci olarak ise, ülkemiz polis teşkilatının geleceğe yönelik olarak insan haklarına ilişkin nasıl bir faaliyet içinde olacağını ortaya koymak olacaktır. Bu konuyu gündeme getirmemin temel amacı; Polis Teşkilatı'nın insan haklarına ilişkin geleceğe dönük faaliyetlerinin, "Polislik ve İnsan Hakları 1997 -2000" programının ulusal bazda uygulamaya geçirilmesinde yeterli olmadığı düşüncesinden hareketle, özellikle polis teşkilatında insan hakları eğitimcileri olarak sizlerin, somut önerilerinizi almak olacaktır.

Konferans ve Son Gelişmeler

10-12 Aralık 1997 tarihleri arasında Fransa-Strazburg'da yapılan "Polislik ve İnsan Hakları: İyi bir Uygulama Alanı" konulu Konferans, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Direktörlüğü tarafından organize edilmiştir. Bu konferans, "Polislik ve İnsan Hakları 1997-2000" programını gözden geçirme ve daha işlevsel hale getirme amacı ile düzenlenmiştir. Sözkonusu Avrupa Konseyi programı ise, Aralık 1995'te yine Strazburg'da düzenlenen "İnsan Hakları ve Polis" konulu seminer sonucu oluşturulmuş ve yürütülmesinden sorumlu bir müdürü (Anite Hazenberg) de atanmıştır.

Bu "Polislik ve İnsan Hakları 1997-2000" programının temel amacı, Avrupa Konseyi üye ülkelerindeki bütün polislerin insan hakları standartları hakkındaki bütün düzgün bilgileri kazanmalarını sağlamak ve günlük uygulamalarında bunları yerine getirmelerini sağlayacak becerilerini geliştirmektir. Sözkonusu programda şu üç konu yer almaktadır: Birincisi, network ve iletişim ağı oluşturmaktır. Bu çerçevede, her bir Konsey üye ülkesi ulusal çalışma gurubu kurmaya ve polis-insan hakları koordinatörü(leri) atamaya davet edilmiştir. İkincisi, eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi ve eğitim materyallerinin geliştirilmesi hususudur. Üçüncüsü ise, başarı ve iç nitelik (quality) kontrol mekanizmasının ölçümüne dair bir sistem geliştirilmesidir. Ayrıca, Avrupa Konseyi üye ülkeleri polis teşkilatlarına ortak bir hedef gösterme gerekçesi ile 28 Ekim-4 Kasım 2000 tarihleri arası Polis ve İnsan hakları haftası olarak düzenlenecektir. Her bir üye devlet polis teşkilatı, bu haftada insan haklarına ilişkin yaptıkları çalışmaları açıklama fırsatı yakalamış olacaklardır. (2)

Konferans sonuçlarını kısaca özetleyerek ifade edersek; Herşeyden önce, böyle bir programa ihtiyaç olduğu dile getirilmiştir. ülkemiz bakımından önemli olan ise, şayet otoriteler tarafından onaylanırsa yerine getirmeyi taahhüt ettiğimiz "polis eğitiminin yeniden yapılanmasına ilişkin proje" önerisinin dile getirilmesi olmuştur. Daha sonraki kısımlarda, bunun hakkında bilgi verilecektir. Bu ve bunun gibi faaliyetler Konsey tarafından desteklenecektir. öte yandan, Polis eğitimi için minimum standartları belirlemek için bir uzmanlar toplantısının yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, gelecekte insan hakları eğitimine ilişkin nelerin yapılması gerektiğini organize edecek bir gurup oluşturulmuştur. Ayrıca, Konsey bünyesinde işbirliğine dayalı bir networkün oluşturulması ve bir database'in kurulması kararlaştırılmıştır. Yine, her bir üye ülkenin 2000 yılı'ndaki Polislik ve İnsan Hakları haftasını kutlamaya yönelik teşebbüse geçmeleri kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi bünyesinde oluşturulan "Polislik ve İnsan Hakları 1997-2000" programına daha uyumlu bir faaliyet içinde olmaya yönelik yapılanmaya giderken, elbette, teşkilatımızın insan haklarına ilişkin geleceğe yönelik olarak nasıl bir faaliyet içinde olacağını ortaya koymak isabetli olacaktır. çünkü, bu durum aynı zamanda, yapılacak faaliyetlerin yeterli olup

olmayacağına ilişkin değerlendirme yapma olanağı sağlayacaktır. Fakat bu konuya, insan hakları alanında yakın zamanda nelerin yapıldığını, genel olarak, üç boyutta ele alıp bahsederek geçmek istiyorum. Bu durum ise, bize insan haklarına ilişkin faaliyetlerde polis teşkilatının nasıl bir ivme içinde olduğunu, dolayısıyla, neleri yapıp yapamayacağına ilişkin bir fikir verecektir.

Polis ve İnsan Haklarına İlişkin Gelişmeler

1. Boyut: Hukuki Gelişmeler (3)

1992 ve 1997'de Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda (CMUK) yapılan bazı değişiklikler şunlardır:

- Sanığın yakalanma nedenlerinin sınırlandırılması,
- Sorgulama esnasında avukat ile serbestçe görüşmeye ilişkin sınırlamaların kaldırılması,
- Gözaltı sürelerinin indirilmesi (*Genel hükümler bakımından*, münferit suçlarda 24 saat olup, Savcı'nın yazılı emri ile 4 güne kadar uzatılabilir. Hâkim kararı ile uzatma süresi 8 günden 7 güne indirilmiştir. *DGM kapsamındaki suç bakımından*, münferit suçlarda 48 saat olup, toplu suçlarda 15 günden 48 saate indirilmiştir. Hakim kararı ile en çok 7 güne kadar uzatılabilir. *OHAL bölgesinde DGM kapsamındaki suçlar için*, Münferit suçlarda 4 günden 48 saate, toplu suçlarda 30 günden 48 saate indirilmiş olup, hakim kararı ile en çok 10 güne kadar uzatılabilir.)
- Sanığın susma hakkının polis tarafından sanığa bildirilmesi,
- Modern sorgulama ve ifade alma yöntemlerinin açıkça tespit edilmesi,
- Hukuka aykırı delillerin kabul edilemezliğinin kabulü,
- Suçların aydınlatılmasında laboratuvar tesbitli maddi unsurlar ve delillerin önceliği,

2. Boyut: Yapısal Gelişmeler (4)

1996'da Teşkilat içinde İnsan Hakları ve Dış İlişkiler Şube Müdürlüğü kurulmuştur.

1997'de Polis Akademisi'nde İnsan Hakları Çalışma Grubu (İHÇG) oluşturulmuştur. İHÇG'nun amaçları: İnsan hakları alanında, 1) yeni kanunlar ve kanunların uygulanması hakkında öneriler hazırlamak, 2) Güvenlik güçlerinin uygulamalarında ülkenin her yerinde kanunların yeknesak ve doğru uygulanmasını sağlamak, 3) Güvenlik güçlerinin eğitildiği her

derecedeki öğretim kurumlarında eğitim ve öğretim birliğini sağlamak, 4) Yurtiçi ve yurtdışında yapılan eleştiri ve iddiaları araştırarak, tesbitler yapma ve bu tesbitlere dayalı öneriler hazırlamaktır.

Polis Akademisi'nde Olay Yeri İnceleme Laboratuvarı kurulup uygulamalı hale getirildi. Ayrıca, EGM 14 adet Olay Yeri İnceleme arabasını genelde büyük şehirler olmak üzere bütün ülkeye dağıttı.

Projenin Dünya Bankası tarafından desteklendiği Otomatik Parmak İzi Sistemi (OPİS) tesis edildi.

Avrupa'dakine benzer biçimde, nezarethanelerin standartlaştırılmasına yönelik Polis Teşkilatı belli adımlar atmıştır. 1997'de Teşkilat 132 nezarethanenin ıslahı için bütçeden 50 milyar TL.'lık ödenek ayırmış, ancak 1998 senesi için bu miktarın 200 milyar TL. olarak önerilmesi edilmesi düşünülmektedir.

1995'te, Gözaltına alınanların akrabalarına bilgi verme ve birbirleri ile kontak kurmasını sağlamak için İl Emniyet Müdürlükleri ile ilişkili Gözaltı İzleme Birimleri oluşturulmuştur.

1992 ve 1995'te Gözaltına alma, sorgulama ve ifade almaya ilişkin yeni düzenlemeler yapıldı ve Polis Teşkilatı'nın bütün birimlerine dağıtıldı. DGM'nin görev alanı dışında kalan suçlardan CMUK'a göre gözaltına alınan kişilere haklarını belirten formlardan bir suret verilmektedir, Bu formlar Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak basılmıştır.

Kayıp kişilerle ilgili olarak, Terörle Mücadele Dairesi İnsan hakları ve Dış İlişkiler Şubesine bağlı Kayıp Kişileri Araştırma Bürosu kuruldu. Bu Büroya günde 24 saat fax ve telefonlar ile ulaşılabilmektedir. Ayrıca, bilgisayar, telefon, fax ve megafonlu tam teçhizatlı bir otobüs kullanılarak Kayıp Kişileri Araştırma Gezici Merkezi de kuruldu.

1997'de, Sivil kuruluşlar tarafından ileri sürülen bazı gözaltına alınmış kişilerin kaybolması, yargısız infaz, ve faili meçhul cinayetlerin işlendiği iddiaları araştırılmış ve kamuoyuna duyurulmuştur.

3. Boyut: Eğitim ve öğretim Alanında Gelişmeler

1991 ve 92 yıllarında Polis Akademisi ve Polis Okulları'na İnsan Hakları dersi konuldu ve uygulanmaktadır.

1994'ten beri Polis Akademisi'nde hukukçu, bilimadamı, emniyet müdürü, gazeteci ve Diyanet İşleri Başkanı gibi kişiler tarafından çeşitli konular üzerinde tam 36 konferans ve sempozyum verilmiştir. En son düzenlenen sempozyum "Avrupa Birliği Süreci'nde Türk

Polisi" olup, Türkiye'nin insan hakları ve polis alanında Avrupa standartlarına uyumu konu edildi. Ayrıca, yakın savunma ve yakalamaya ilişkin dersler verildi ve verilmeye devam ediyor.

1995 ve 1997 yıllarında sanık ve vatandaşların haklarına ilişkin yabancı dillerde bazı kitapçıklar yayınlanıp bütün Polis Teşkilat birimlerine dağıtıldı. Ayrıca, 1997'de halkın ve özellikle de öğrencilerin terör örgütlerinin tuzağına düşmelerini engelleme amacıyla "Teröre Karşı El Ele" ve "Yarınlarımız için Teröre Hayır" başlıklı bröşürler hazırlanıp bütün vatandaşlara dağıtıldı.

1996 yılında Modern sorgulama ve Toplumsal Olaylar Amir Bilgilendirme kursları düzenlenerek personel eğitilmiştir.

1996 ve 1997 yıllarında Mülki Amirler, İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürleri, İnsan Hakları Şube Müdürlüğü'ndeki personele ve Jandarma Genel Komutanlığı'ndan gelen temsilcilere insan hakları seminerleri verilmiştir. Yine aynı yıllarda, insan hakları ve terör konulu seminerler 80 İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlerine verilmiştir.

Yine 1997'de İsveç Lund kentinden Raoul Wallenberg Enstitüsü tarafından 80 İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürleri'ne insan hakları üzerine bir seminer verilmiştir. Bu seminerde, kolluk güçlerinin karşılaştığı insan hakları problemleri hakkında uluslararası standartlar üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, "Polis ve İnsan Hakları 1997-2000" programı çerçevesinde, Türkiye insan hakları eğitimi alanında Avrupa Konseyi ile işbirliğine girmiştir.

Polis İçinde Gelecekte Yapılacak İnsan Hakları Faaliyetleri (5)

Polis Teşkilatı içinde ders, seminer, konferans ve sempozyum gibi eğitim ve öğretime yönelik faaliyetlere devam edilecektir. İnsan hakları ile ilgili kanun değişikliğine ilişkin öneriler yapılıp yetkililere sunulacak ve ayrıca gelecek yıllarda yapısal gelişmelere devam edilecektir. İnsan hakları eğitimi ile ilgili olarak, 1998 yıl sonuna kadar Raoul Wallenberg Enstitüsü tarafından polis eğitimine ilişkin 6 seminer verilecektir. Ayrıca, insan hakları ve polis konulu bir kitap tercüme edilip polise dağıtılacaktır. Bu konuya ilişkin karar 1997 yılı içinde Emniyet Genel Müdürü tarafından verilmiştir.

1998 yılı içinde Polis Akademisi'nde uzmanlar tarafından Ceza Adalet Sistemine ilişkin bir sempozyum verilecektir. Ayrıca, Polis Akademisi bünyesinde kurulan İHÇG, taraflar arasında yapılan 1997-2000 programı çerçevesinde kriminal polislik alanında İngiltere Warwick

üniversitesi ile işbirliği yapacaktır. Bu programa göre, 1997 yılı içinde İngiliz bilimadamları Türkiye'de yakalama ve gözaltına almaya ilişkin seminer verecektir. 1998'in ilk yarısında, araştırmacı ve polis görevlileri çalışma projesinin işleyişine ilişkin çalışma yapma amacıyla İngiltere'ye gönderilecek, 1998'in ikinci yarısında ise, İngiliz bilimadamları Türkiye'ye gelip İHÇG tarafından yapılan araştırmanın ilk bulgularını değerlendireceklerdir. 1999'un ilk yarısında, İngiltere'de yapılan çalışmalar Türk bilimadamları tarafından değerlendirilecek, ikinci yarısında ise, nihai bir rapor taslağı hazırlama amacı ile İngiliz bilimadamları ile birlikte Türkiye'de bir toplantı düzenlenecektir. Nihai olarak ise, bu konu ile ilgili olarak 2000 yılında bir sempozyum yapılması düşünülmektedir. Bu programın Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı tarafından desteklenmesine ilişkin karar da çıkmıştır.

Bu sene içinde AK ile yapılan koordineli çalışmaların bir sonucu olarak, polis teşkilatı içinde temel ve yönetici eğitiminin yeniden reorganizasyonuna yönelik bir fizibilite çalışmaya ilişkin bir taslak öneri hazırlandı. Bu taslak öneri, geliştirilmesi AK'nin "Polis ve İnsan Hakları 1997-2000" isimli yeni programının üç temel ilgi alanından biri olan "polis ve insan hakları eğitim destek programı" ile ilgili olan projenin, tanımlanması, ilerletilmesi, geliştirilmesi, uygulanması, organizasyonu ve maliyetini içermektedir. Bu öneri, İlgili daireler ve kişiler tarafından değerlendirildikten sonra, nihai karar için makama sunulacaktır. Bu projenin dayandığı temel düşünce şudur: 1) polisin performans kalitesi insan hakları ihlallerini önlemede temeldir. 2) İnsan haklarını uygulama ve sürdürme ceza adalet sürecinin tamamında sürekli bir dayanak noktası olmalıdır. 3) İnsan hakları, bir mesleki, verimli ve insani davranış yöntemi içinde nasıl faaliyet yapılacağına ilişkin, pratik durumlarda usul ve beceri eksikliğinin bir sonucu olarak sık sık ihlal edilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, polislik ve insan hakları ilişkisi, demokrasi ve hukuk bakımından önemlidir. Bundan dolayı, Avrupa Konseyi'nde yapılan bu konuya yönelik konferans ve alınan kararlar ile "Polislik ve İnsan Hakları 1997-2000" programı önem arz etmektedir. Elbette, uluslararası bazlı bir programın uluslararası insan hakları normları gibi uygulamaya geçirilmesinde ulusal bazlı faaliyetler önem arz etmektedir. Bunun için de herkese görev düşmektedir. Düşünce ve önerilerinizi beklemektedir. Fakat, burada belirtmem gereken husus, genel olarak, Avrupa Konseyi'nin Polislik ve İnsan Hakları 1997-2000 programı çerçevesindeki etkinlikler etkili bir şekilde uygulanmalı, özel olarak ise, Avrupa Konseyi ile koordineli yürütülen insan hakları eğitimini de kapsayan "Polis Teşkilatı'nda temel ve yönetsel eğitimin yeniden yapılması" projesi uygulamaya geçirilmelidir.

**Polis Akademisi'nde 9-10-11 Ocak 1998 tarihlerinde "CMUH ve İnsan Hakları Semineri'nde sunduğum bildiridir".*

Referanslar

1. Crawshaw, Ralph, "Introduction to the Seminar on Human Rights and the Police: Human Rights, the Rule of Law and Policing", Human Rights and the Police, Seminar Proceedings, Strasbourg, 6/8 December 1995, Council of Europe.

2. Information Document on the programme " Police and Human Rights 1997-2000, Council of Europe.

3. CMUK'a 1992 ve 1997'de yapılan değişiklikler.

4. 14. 10. 1997 tarihli EGM TEMüH Dökümanı

5. A.g.e.